

Univerzita Karlova

1. lékařská fakulta

Studijní program: Specializace ve zdravotnictví

Studijní obor: Adiktologie

Dita Hrubá

Zakladatelé zařízení pro léčbu závislosti na alkoholu na našem území na počátku
20. století

The founders of alcohol abuse treatment centers in our country at the beginning of
the 20th century

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Šejvl

Praha, 2018

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem řádně uvedla a citovala všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze, 04. 04. 2018

Dita Hrubá

.....

Poděkování:

Mé poděkování patří hlavně Mgr. Jaroslavu Šejvlovi, vedoucímu mé diplomové práce, za vedení, připomínky a čas, který mi věnoval. Děkuji také rodině za podporu během celého mého studia.

Identifikační záznam:

HRUBÁ, Dita. Zakladatelé zařízení pro léčbu závislosti na alkoholu na našem území na počátku 20. století [The founders of alcohol abuse treatment centers in our country at the beginning of the 20th century]. Praha, 2018. 40 stran. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, Klinika Adiktologie 1. LF UK 2008. Vedoucí závěrečné práce: Mgr. Jaroslav Šejvl

Abstrakt

Východiska: Počátek 20. století byl na našem území k řešení protialkoholních otázek nakloněný. Do čela země se dostává T. G. Masaryk. T. G. Masaryk, především pak jeho příznivci se touto problematikou soustavně zabývají, a protože jsou ústavy pro choromyslné tou dobou přetěžovány alkoholiky, je na snaze vytvořit pro léčbu alkoholismu k tomu specializovaných ústavů.

Cíl práce: Zmapovat počátky institucionalizované ústavní léčby závislosti na alkoholu na našem území. Popsání aktivit a myšlenek hlavních představitelů té doby a zakladatelů ústavní léčby v boji proti alkoholismu, a to MUDr. Jana Šimsy, Bedřicha Konaříka a prof. Břetislava Foustky.

Metody: Pro sběr dat byla použita obsahová kvalitativní analýza dostupných dokumentů na dané téma a jejich komparace. Následovala analogie získaných informací.

Výsledky: Problematice závislosti na alkoholu a jeho nadměrnému užívání se MUDr. Jan Šimsa, Bedřich Konařík i prof. Břetislav Foustka pilně věnovali. Na počátku 20. století dochází na našem území k šíření protialkoholního hnutí včetně zakládání ústavních léčeben v tomto duchu.

Klíčová slova: alkohol, závislost, léčba, léčebna, Čechy, 20. století

Abstract

Background: The beginning of 20th century was in our country favourable for dealing with alcoholic issues. T. G. Masaryk takes the lead of the country. He and most importantly his sympathizers are continuously concerned with this issue and as the psychiatric institutions are filled with alcoholics these days, an effort to establish specialised institutes for alcoholism treatment is made.

Aims: To map the beginning of institutionalized alcohol treatment in our territory. Describe the activities and ideas of main representatives and founders of institutional treatment of alcoholism of that time, namely MUDr. Jan Šimsa, Bedřich Konařík and Prof. Břetislav Foustka.

Methods: A qualitative content analysis of documents that were available on given topic and their comparison was used for data collection. Afterwards, an analogy of obtained information was accomplished.

Results: MUDr. Jan Šimsa, Bedřich Konařík and prof. Břetislav Foustka were very occupied with issue of addiction and excessive consumption of alcohol. At the beginning of 20th century a spread of anti-alcohol movement and establishment of constitutional hospitals in the same spirit arises.

Key words: alcohol, addiction, treatment, sanatorium, Bohemia, 20th century

Obsah

1	Úvod	8
2	Stručná historie alkoholu	10
3	Alkoholismus a abstinence	11
3.1	Alkoholismus	11
3.2	Alkoholismus v českých zemích.....	12
3.3	Nežádoucí účinky alkoholu	14
3.4	Abstinence.....	16
4	Protialkoholní hnutí ve světě i u nás.....	17
4.1	Protialkoholní hnutí ve světě.....	17
4.2	Protialkoholní léčebny ve světě.....	17
4.3	Protialkoholní hnutí u nás.....	18
4.3.1	Československý abstinentský svaz.....	19
5	Vybraní zakladatelé ústavní léčby u nás	22
5.1	MUDr. Jan Šimsa	22
5.2	Bedřich Konařík	26
5.3	Prof. Břetislav Foustka.....	28
6	Vzniklé protialkoholní léčebny.....	32
6.1	Velké Kunčice.....	32
6.1.1	Počátky léčebny.....	32
6.1.2	Provoz léčebny	33
6.2	Tuchlov	33
6.2.1	Začátky léčebny.....	33
6.2.2	Prostory zámku Tuchlov	33
6.2.3	Průběh léčby	34
6.2.4	Konec Tuchlova	36
7	Závěr	37
8	Seznam zdrojů:.....	38

1 Úvod

Alkohol je jednou z nejužívanějších psychoaktivních látek na světě, a i když jsou názory na jeho konzumaci velmi rozličné, ve většině zemí světa je jeho užívání legální a tolerované.

Na našem území je podle Českého statistického úřadu uváděna spotřeba cca 175 litrů alkoholických nápojů na osobu za rok, to je asi 10 litrů čistého alkoholu na osobu. Ostatně Češi jsou považováni za jedny z největších pijanů ve světě, jak o tom vypovídají i statistiky OECD. Důvod, proč je spotřeba alkoholu na našem území tak velká je, že jde již o tradici a alkohol je většinovou společností tolerován i přes své nežádoucí účinky.

Tato bakalářská práce pojednává o problematice spojené s alkoholem na našem území na počátku 20. století. Prací zabývajících se alkoholem té doby již bylo několik vypracováno, avšak mým cílem je soustředit se právě na vybrané zakladatele ústavní léčby a průkopníky v boji proti alkoholismu v tomto období u nás a to na MUDr. Jana Šimsu, Bedřicha Konaříka a prof. Břetislava Foustku, kteří zastávali velmi podobné názory a spolupracovali na vytvoření nového modelu léčby alkoholismu u nás.

Považuji za důležité vysvětlit, proč se budu zabývat právě těmito třemi osobnostmi. Jelikož práce se vztahuje na „naše území“, dovoluji si „naše území“ z hlediska zakládání protialkoholních ústavů omezit jen na oblast nynější republiky. Tedy nebudu zabíhat na Slovensko ani na rozsáhlejší území dřívějšího Rakousko-Uherska, snad jen v popisu historického vývoje.

MUDr. Jana Šimsa byl zakladatel sanatoria v Krči, které sice nebylo určeno vyloženě pro alkoholiky, protože jak sám Dr. Šimsa uvádí, v Čechách v tu dobu ještě nebyla pro takové zařízení vytvořena půda. Nicméně jednalo se o zařízení abstinentské a kladl se zde veliký důraz na duševní hygienu.

Bedřich Konařík byl zase velice činný na území Moravy, kde založil vůbec první léčebnu pro alkoholiky ve Velkých Kunčicích (1911-1915) a později působil jako ředitel v Tuchlově (1923-1939), který byl zřízen Československým abstinentským svazem, v jehož čele tehdy zasedal Břetislav Foustka.

Součástí práce je i přiblížení fungování dvou zmíněných protialkoholních léčeben, tedy ústavu ve Velkých Kunčicích a zařízení v Tuchlově.

2 Stručná historie alkoholu

Už v Bibli se dočteme:

„Vino je posměvač, opojný nápoj je křikloun; kdo se v něm kochá, ten moudrý není“ (Př 20,1).

„Nebývej mezi pijany vína, mezi žrouty masa, vždyť pijan a žrout přijdou na mizinu, dřímota je oblékne v cáry“ (Př 23,20-21).

Na jedné straně Bible alkohol odmítá, na straně druhé považuje víno za boží požehnání. Těžko říct, do jaké míry se mají tato slova brát jako doslovná nebo zda je důležitější číst mezi řádky, avšak některé nežádoucí účinky lihovin jsou v Bibli popsány.

Aristoteles, Asklepiades, Galen, Hippokrates a všichni staří filosofové poukazovali na škodlivé následky opilství, ale víno dovolovali. Nejspíš také proto, že v antice bylo víno ředěné vodou. Čisté víno bylo pouze nápojem bohů.

Do 13. století byly lihoviny tajným lékem. Spiritus – alkohol – nejjemnější záhadná prchavá substance byl lékem čarodějným, který bystril rozum, omlazoval a léčil oči (Šimsa, 1924).

Ve 14. století se již destiláty běžně vyráběly. V r. 1360 magistrát ve Frankfurtu vystupuje proti pálenému vínu. V 16. století se už alkohol páčil ze žita. Roku 1524 zakládá pruský král Bedřich III. Bratrstvo střízlivosti (Šimsa, 1924).

3 Alkoholismus a abstinence

3.1 Alkoholismus

Moderní vnímání alkoholismu jako nemoci je připisováno psychiatrům Benjaminu Rushovi (1745-1813) a Thomasovi Trotterovi (1760-1832), kteří tvrdili, že za nadměrné užívání alkoholu může oslabená vůle jedince (Holcnerová, 2011).

Termín alkoholismus použil poprvé švédský lékař Magnus Huss (1807-1890) ve své knize *Alcoholismus Chronicus (The Chronic Alcohol-disease)* z roku 1849. Huss popisuje chronický alkoholismus jako patologické symptomy vyvíjející se u osoby, která dlouhou dobu nepřetržitě užívá alkoholické nápoje ve velkém množství (Glaser, 2001).

Bylo tomu tak tedy až koncem 18.století a začátkem 19. století, kdy se objevovaly pojmy jako opilost, opilství, pijáctví, i když alkohol se ve větší míře popíjel i dříve.

Ottův slovník naučný označuje alkoholismem soubor tělesných, duševních, mravních i hmotných následků nemírného pití lihovin – tedy opilství. Dále popisuje, že alkoholismus je častou příčinou duševního i mravního otroctví a nejmocnějším zdrojem sociální bídy.

Masarykův slovník naučný z roku 1925 popisuje alkoholismus jako otravu lihovinami, nemoc z nemírného požívání alkoholických nápojů. Požívání alkoholu ve větších nebo častých dávkách vyvolává otravu buď akutní nebo chronickou. Akutní opilost se jeví nejdříve povídavostí, zvýšeným sebevědomím a poklesem soudnosti. Následuje skleslost, vrávoravá chůze, může nastat agrese, v těžších případech ztráta vědomí nebo dokonce i smrt. Pokud se opakuje nezřízené požívání alkoholu častěji, nastává otrava chronická.

Dále Masarykův slovník píše o alkoholismu z hlediska sociálního. A to tedy ve smyslu, že je to soubor škodlivých účinků hromadného požívání lihových nápojů, které se v dnešní době považuje za normální. Kde je veřejné mínění pro alkohol, tam se celá společnost zřizuje alkoholně. Alkohol se žádá a nabízí při každé příležitosti.

V Komenského slovníku je alkoholismus vysvětlen jako hnutí, které je pro užívání alkoholu a jednak jako příznaky vyvolané nadměrným pitím lihovin.

Foustka (1926) hovoří o alkoholismu, který snižuje celkovou tělesnou výkonnost, zaviňuje větší úmrtnost, způsobuje větší nemocnost a tím i snižuje odolnost vůči chorobám a v neposlední řadě zkracuje délku života.

Konařík (1934) vzpomíná na milánský kongres, kde Prof. Ude přednášel: „Pijáctví jest nemoc, to připouštíme všichni. Ale jest velmi nebezpečno zdůrazňovati pouze toto pojetí. Pijáctví jest též více nebo méně také produktem vůle, případně nedostatku vůle. Pokud člověk má ještě jiskřičku vůle, jest za své činy a chyby odpovědný. Piják jest tudíž pro své pijáctví plným právem pachatelem zlého. A proto jest třeba probouzeti u něho cit odpovědnosti. Alkoholickou otravou si snad zatemnil, ne však úplně zničil svoji vůli a své poznání (p. 11).

Skála (1957) začíná knihu *Alkoholismus* slovy „Je zřejmé, že termín alkoholismus neoznačuje jediný problém, nýbrž že je to název kolektivní, který zahrnuje celou početnou rodinu problémů. Jedno však zůstane faktem, a to, že k rodičovství zde může dojít nepochybně vždy jen v důvěrném vztahu mezi alkoholem a nervovou soustavou člověka. Zdůrazňuji to proto, abych ozřejmil, že každý – třeba sebeodlehlejší projev alkoholismu má vždy farmakologicko-biologický základ. Je tedy alkoholismus ve své podstatě problém medicinský, který však má nejčetnější a nejrůznější důsledky např. v oblasti výchovné, národohospodářské, právní atd.“ (p. 9).

3.2 Alkoholismus v českých zemích

Průměrná roční spotřeba alkoholu je v dnešní době v České republice asi 10 litrů čistého lihu na osobu. O přemíře konzumace alkoholu však najdeme v historii zmínky již dříve.

Popov (2005) uvádí, že na přelomu 19. a 20. století představoval alkoholismus velký zdravotní a sociální problém. Zmiňuje „Zprávu zemského výboru Království českého o zemských ústavách humanitních a stavu veřejného zdravotnictví“ z roku 1901, kde je alkoholismus přirovnáván k moru.

Foustka (1904) poukazuje na vzestup spotřeby alkoholických nápojů během roků 1881-1898, kdy roku 1881 byla roční spotřeba lihovin v českých zemích 50 litrů na hlavu a v roce 1898 už 145 litrů na osobu. Popisuje alkohol jako pravý degenerační činitel, který poškozuje jak jednotlivce, tak i společnost a celý národ.

Upozorňuje také, že pokud stát bude spotřebu alkoholu podporovat kvůli daním a výdělků a obyvatelstvo nebude přesvědčené o výhodách abstinence, samo protialkoholní hnutí mnoho nezmuže.

Beneš (1947) v knize *Problém alkoholové výroby a abstinence* píše: „Úkol odstraniti alkoholovou výrobu by tedy nebyl pro společnost tak těžký, jak se soudívá, kdyby jej neztěžovaly právě tyto poměry: lidé nechtějí přinést oběti, nechtějí věřiti v nutnost abstinence, poněvadž se jim uměle vsugeruje, že by to příliš škodilo jejich materiálním zájmům (a vedle toho ovšem, že se nechtějí zřici tzv. požitku z pití alkoholu). Tyto duševní stavy, poměry a vztahy – ty teprve činí sociální a hospodářské instituce alkoholové výroby tak resistenčními a tak živoucnými“ (p. 41-42).

Tabulka 1: Výroba piva v Rakousku-Uhersku v r. 1911-1912 v hektolitrech (Beneš, 1947, p.23).

Výroba piva v Rakousku-Uhersku v r. 1911-1912 v hl:	
Čechy	10 633 868
Dolní Rakousy	3 716 066
Morava	1 790 765
Halič	1 621 647
Horní Rakousy	1 114 919
Štýrsko	1 350 643
Tyroly a Vorarlberg	601 727
Slezsko	648 011
Solnohrady	457 429
Korutany	256 795
Bukovina	193 383
Přímoří	132 226
Krajina	117 618
Země uherské	2 950 643
V celku	25 585 740

Ottův slovník uvádí, že v letech 1874-1880 zemřelo v Čechách 92 alkoholiků. Roku 1877 bylo na našem území spácháno 969 sebevražd pod vlivem alkoholu. Dále Ottův slovník uvádí, že alkoholismus je hlavní příčinou šíření duševních poruch a k tomu přikládá další statistiky a to, že v letech 1876-1880 bylo v Čechách léčeno průměrně za rok 2358 bláznů a z toho 116 alkoholiků. Z toho vyplývá, že pijáctví a problémy spojené s užíváním alkoholu byly léčeny společně s dalšími duševními chorobami ve stejných léčebnách – blázincích.

Ostatně dříve alkoholismus nebyl, jak o tom píše T. G. Masaryk ve své knize z roku 1912: „Alkoholismus jest něco nového. Pilo se víno a jiné alkoholické

nápoje, ale nebylo alkoholismu, rozuměj stálého, trvalého, všeobecně rozšířeného. Antika neznala alkoholismu. Hospody, v našem smyslu, jak je vidíme např. v Praze, těch v antice nebylo. Hospoda i ve středověku jest něco docela jiného než naše. Pro hosta, jak ještě název značí. Ale teprve od 17., 18. století a zvláště teď se upevňuje alkoholismus. Tím faktem totiž, že vývojem průmyslu technického se dovede vyrobit alkohol rozmanitě, stává se laciným a hlavně také to, že tím technickým vývojem – komunikací – nalézáme krčmu v každé vesničce, kde dříve byl snad jen kostel. I v nejzapadlejší vísce jest dnes nejméně jedna hospoda. To jest alkoholismus.“ (p.2)

3.3 Nežádoucí účinky alkoholu

Na začátku 20. století již byly škodlivé účinky alkoholu dobře známy, ale záleželo na přístupu jednotlivce, zda si škodlivost lihovin připustí, či nikoliv a pro jaké argumenty se člověk rozhodne. Tak je tomu ostatně i doposud. Vždy budou dvě strany mince, na jedné se bude poukazovat na patologický vliv alkoholu na tělo, na straně druhé se najdou ti, kteří budou hledat jeho účinky pozitivní.

Foustka (1904) zmiňuje pokusy zahraničních pracovníků. Ch. Féré vystavoval slepičí embrya působení etylalkoholu a jiných alkoholů a docílil abnormálních a ve vývoji opozdilých kuřat. Hodge dokonce dělal pokusy na psech. Z chronicky alkoholizovaných psů pak získával epileptická, kousavá nebo zakrnělá štěňata.

Šimsa (1924) ve své knize „*Alkohol pro a proti*“ popisuje jak „výmluvy pijáků“ a tím i různé benefity alkoholu, které ale v druhé polovině knihy vyvrací. Zabývá se zde škody zdravotními jako jsou větší náchylnosti k nemocem, úmrtnost, slabost, tak škody sociálními, ekonomickými, duševními. V kapitole: Působení alkoholu na tělo lidské, na zdraví tělesné i duševní najdeme popis fungování alkoholu v těle doplněné několika obrázky, grafy i kazuistikami. Zajímavé je i poukázání na to, že nelze určit dávku alkoholu, která by byla pro člověka neškodná.

V příloze „*Hygienu denního života*“ k „*Dokonalé zdravovědě*“ Šimsa opět jako doktor poukazuje na nepříznivý vliv lihovin. Udává zde, jak 100 g lihu dokáže usmrtit dospělého člověka. Poukazuje na fakt, že nejen tvrdý alkohol způsobuje tolik neštěstí, ale i víno a pivo škodí zdraví. Stejně tak, že i střídání pití nakonec svádí člověka k pití nestřídmému. Dále Šimsa píše o tom, jak i pití menších dávek

je návykové. „Varejte se přísně lihovin, které ničí tělo i ducha. Zejména chraňte mládež, aby nepila ani kapky piva nebo vína. Buďte střízlivi, abyste měli bystrou hlavu a silné nervy“ (Šimsa, 1924, p. 22).

„Hlavní účinek má alkoholism na mozek a nervstvo. Měkké pleny mozkové jsou mlékovitě zkalené, místy k mozku přirostlé. Časem dochází k výlevům krevním do plen mozkových. Mozek trpí na své činnosti. Okolnost to je důležitá tím, že poruchy mozkové mají vliv na myšlení a skutky člověka a že takový člověk má zhoubný vliv na svoje vlastní dobro, a zhusta zasahuje i v obor práv jiných lidí“ (Hortvik, 1907, p. 4). Dále pak Hortvik popisuje, jak alkohol působí zvrhlost a dělá jednotlivce mravně, rozumově i pracovně méně zdatným.

O zhoubnosti alkoholu a následcích alkoholismu, které přecházejí i na potomstvo píše Dr. Vaniš roku 1919 v časopise „*Český voják – Nepijte lihovin!*“.

V Ottově slovníku najdeme statistiku, která uvádí, že rodičům alkoholiků se rodí třikrát více mrtvých novorozenců než v rodinách ostatních. Dále, že když už se dítě narodí, je náchylnější k různým nemocem, pokud už nedisponuje některými vrozenými vadami. A pokud se u nich neprojeví komplikace zdravotní, lze očekávat některé patologické chování.

Masarykův slovník popisuje následky chronické otravy alkoholem. Časté požívání alkoholických nápojů působí těžké změny v zažívacím traktu, rozedmu plic, četná onemocnění jater a ledvin. Může dojít k rozšíření srdce, ke zkornatění tepen a někdy se objevuje i cukrovka. Organismus ztrácí rezistenci proti infekčním onemocněním.

Foustka (1926) popisuje opět nejen nežádoucí účinky na pijákovi, ale popisuje zasažení i ostatních lidí v pijákově okolí, hlavně rodiny. „Psychologie alkoholismu dobře vystopovala, jak vlivem lihovin porušují se kontrolní funkce duševní (lidé se přestávají mít na pozoru!), snižuje se schopnost sebeurčování, uvolňuje se sebekázeň a dává se průchod nižším pudům a vášním. A potom jaká vyšší mravnost v národě pijícím, kde se právě alkoholismem otupují všechny ušlechtlejší a jemnější city, kde se znesvěcuje tolik lásky, kde se rozvracejí rodinné krby, kde se pitím zvyšuje zločinnost a kde se tak působí nekonečná řada strastí a utrpení tisícům a tisícům těch, kdo byt' i jen nepřímo jsou dotčeni?“ (p. 24)

3.4 Abstinence

Ottův slovník vysvětluje abstinenci jako obecnou zdrženlivost. Masarykův slovník pak vysvětluje, že běžně se pojem abstinence používá ve smyslu zdržování se od nějakých škodlivin a výstředností (pohlavní, od kouření, požívání masa). Nejčastěji se abstinencí značí zdržování se požívání alkoholických nápojů a hnutí proti alkoholu a alkoholismu.

Slovník Komenského konkrétně popisuje abstinenci jako zdrženlivost od alkoholu, tabáku, morfia. Je zde zmíněno abstinenční hnutí u nás vedené Ab. Svazem. Nechybí ani zmínka o prohibičních zákonech v Americe, Švédsku a Norsku.

4 Protialkoholní hnutí ve světě i u nás

Otázka spojená s alkoholem byla již zodpovězena. Že mají lihoviny neblahý vliv na tělo i duši osvěta již věděla. Bylo tedy na snaze tyto poznatky přenést i do širší společnosti, tudíž po celém světě vznikaly různé spolky střídmosti, pořádaly se protialkoholní přednášky a byla snaha o jakousi reformu v abstinentsním duchu.

4.1 Protialkoholní hnutí ve světě

První spolek proti opilství byl založen roku 1813 v Bostonu, ten se nesetkal s velkým úspěchem. Roku 1826 však vznikla nová „Americká temperanční společnost“, která inspirovala ke vzniku dalších spolků, takže v roce 1836 již bylo v Americe kolem 8 tisíc spolků s 1,5 miliony členů. V Anglii byl založen první abstinentsní spolek r. 1832 v Prestonu a v Norsku r. 1836. Norská protialkoholní společnost měla po třiceti letech přes 100tis. členů. V Německu byl založen r. 1883 „Spolek proti zneužívání lihovin“, který nehlásal abstinenci, ale byl pro umírněnost (Foustka, 1904).

Ve Švédsku v 19. století připadlo na každého občana v průměru 30 litrů čistého lihu a na 17 lidí jedna palírna. Po několika letech šíření abstinentsních myšlenek vycházely na jednoho občana už jen 2 litry čistého alkoholu za rok. Norsko vyhlásilo r. 1919 zákaz kořalky a silných vín a ve Finsku byla prohibice úplná (Šimsa, 1924).

4.2 Protialkoholní léčebny ve světě

O nutnosti zřízení protialkoholních léčeben psal už r. 1804 Benjamin Rush. Jeho vizí bylo, aby každé velké město a každý kraj měly vlastní ústav pro léčbu alkoholismu. První takový ústav byl otevřen r. 1857 v Bostonu. Roku 1887 bylo v Americe už asi padesát takových ústavů. V Evropě byl na církevní a lékařský popud zřízen první protialkoholní ústav v Německu v Lintorfu u Düsseldorfu v r. 1850.

Ve Švýcarsku bylo založeno první ústavní zařízení pro alkoholiky o pět let později (Skála, 1957).

Pár let nato ve Švýcarsku vznikl Ellikon, který natolik inspiroval Bedřicha Konaříka k vytvoření léčebny u nás.

Forelovy zásady protialkoholní léčby z r. 1892:

- Alkoholismus lze odstranit jen úplnou a trvalou abstinencí postiženého. Alkoholik se nikdy nemůže stát střídavým pijákem.
- Léčení alkoholismu může záležet jen v působení na duši postiženého.
- Jen ten, kdo je sám abonentem, může vést alkoholika k abstinenci. (Skála, 1957)

Další velké léčebny vznikaly ve Francii a v Rakousku (Skála, 1957).

4.3 Protialkoholní hnutí u nás

Prvním opatřením omezující prodej a konzumaci lihovin byly dekrety knížete Břetislava z roku 1039, ve kterých kníže zakazuje zakládání a provozování krčem, protože krčma je „kořenem všeho zlého, odkud pocházejí krádeže, vraždy, smilství a ostatní nepravosti“. Kdyby někdo tento zákaz porušil, byl mu všechn alkohol vylit a čekaly ho tělesné tresty. A ten, kdo by byl přistižen při popíjení lihových nápojů, byl by uvězněn, dokud se z trestu nevyplatí.

Šimáčkova kronika píše o králi Soběslavu I. (1125), který „nikdy svých rtů nesmočil medovinou, tím rozumu zlodějem“ (Šimsa, 1924).

Dále mistr Jan Hus i Jan Amos Komenský kázali proti nemravnosti pijáckých životů, ale jak Šimsa (1924) uvádí, byly to hlasy, které nikdo moc neslyšel. Proti opilství se začalo více hovořit až v 19. století. Roku 1817 psal o kořalce Jan Svoboda. V r. 1840 sepsal Ignác Spurný sbírku naučných povídek pro venkovský lid, která se jmenovala *Následky pití kořalky*. Stejného roku psal Jan Krbec o kořalečném moru. O rok později vydal P. Votýpka *Výstrahu od pití páleného*. Dále v tomto desetiletí vydal F. Rádlo *Rozmlouvání o kořalce*.

V této době vznikají po celé naší zemi tzv. „hnutí střídmosti“, která byla iniciována převážně z řad církevních. Největší působení mělo hnutí ve Slezsku, kde první spolek vznikl roku 1839 v Andělské Hoře. Odtud se rozšířily spolky na

Moravu a později i do Čech. Velkým příznivcem těchto spolků byl Josef Jungmann, který o nich v roce 1845 také psal (Janíček, 2014). První vědecké pojednání o problematice spojené s alkoholem vydal roku 1895 Dr. Šimsa v Časopise českých lékařů *Alkoholismus a asyly pro pijáky*. Na přelomu století se začíná protialkoholní práce organizovat a vytvářejí se protialkoholní střediska v Brně, v Praze a Plzni. Mohl k tomu vybudit i mezinárodní protialkoholní sjezd konaný ve Vídni roku 1901, na kterém hovořil i T. G. Masaryk. Na Moravě už byly dříve, jak bylo napsáno výše. Tam byl založen spolek střídmosti již r. 1900 Hybešem (Šimsa, 1924).

Tento spolek byl prvním, který byl postaven na právních základech, na rozdíl od předešlých křesťanských. Spolek se zabýval organizací přednášek, vydáváním letáků a snažil se o rozšíření bezalkoholních restaurací. Roku 1902 začal Hlobil vydávat měsíčník *Blaho lidu*, který se o dva roky později změnil v *Protialkoholní Revue a Zdravotnické Rozhledy*.

Vedle Hybešovo spolku zakládá katolický zemský spolek křížový B. Konařík (používal pseudonym Bečvan).

V Praze byl r. 1905 založen díky Společnosti přátel veřejného zdraví zemský spolek proti alkoholismu. Ten nejdříve přijímal členy jak abstinentní, tak i členy zastávající střídmost.

„Z důvodů taktických nebyl založen spolek od počátku abstinentní, protože bylo nutno usnadnit vstup i těm pracovníkům, kteří se spokojovali zásadou střídmosti. Spolek měl teprve abstinenty vychovávat a to bylo úkolem sekce přísně abstinentní. Když se činnost spolková rozšířila a přibýlo na venkově hojně odborů, již po dvouletém trvání spolek náš rozhodl se stát se abstinentním svazem“ (Šimsa, 1922, p. 20).

4.3.1 Československý abstinentní svaz

K přetvoření Zemského spolku proti alkoholismu na Československý svaz abstinentní došlo na sjezdu dne 19. května 1908 v Praze v klubu Slavie. Na místě předsedy zůstal z doby spolkové prof. Kabrhel a do pozice místopředsedy byl zvolen prof. PhDr. Břetislav Foustka (Čuřín, 2008).

Ten rozvíjí velice obsáhlou činnost pro abstinenci a spolu s Dr. Alicí Masarykovou – dcerou T. G. Masaryka je do jisté míry vedoucí silou v českém

abstinentním hnutím. Jak Šimsa (1922) uvádí, celé protialkoholní hnutí je v Čechách od r. 1908 řízeno duchem Břetislava Foustky.

Od r. 1911 se svaz snažil oslovovat širší skupiny obyvatelstva. Hlavním tématem v tu dobu bylo zaměření se na učitelský stav. Pracovníci svazu se snažili o pořádání protialkoholních kurzů pro učitele v rámci prevence školáků. V návaznosti na vzdělání učitelů byl v dubnu a květnu 1911 zadán do obecných a měšťanských škol dotazník *Jak je mezi českou mládeží rozšířeno pití alkoholiků*. Výsledky dotazníku pak na sjezdu přednášela A. Masaryková. Rok 1911 se tedy vyvíjel v duchu vzdělávacím. ČSAS považoval za důležité, aby se myšlenka ostřízlivění dostala do všech vrstev společenského života. Proto bylo založeno Lidové sdružení abstinentů, Sdružení sociálních abstinentů a další pobočné spolky (Janíček, 2014).

První světová válka zcela změnila plány a předpoklady další činnosti svazu. Existence výboru byla ohrožena, neboť mnoho jeho členů muselo narukovat a další roky byly ve znamení finančních potíží (Janíček, 2014).

Roku 1922 došlo k přejmenování svazu na Československý abstinentní svaz (Popov, 2005) v čele s Břetislavem Foustkou a ze stanov tohoto roku vyplývá funkce svazu.

Československý abstinentní svaz byl nepolitickou sociálně hygienickou organizací. Jejím účelem bylo dovést československý národ k ostřízlivění. Vymanění národa z pout alkoholismu mělo zabezpečit národu svobodu vnitřní i vnější. Svaz usiloval o povznesení národa do vysokého postavení sociálního, kulturního, mravního i fyzického.

„Pouhým abstinentem být – to je něco pro sebe samého. Pro dobro celku je nutno být abstinentem organisovaným. Moderní práce je organisovaná práce. Československý Abstinentní svaz je ústřední organisací všeho hnutí protialkoholního v republice československé. Pro jednotlivé země má svoje zvláštní ústředí české, moravské, slezské, slovenské, v nichž jsou učleněny místní odbory té které země.“ Tak hlásal svaz.

Společným orgánem celého hnutí byl časopis *Vyšší národ*, který pravidelně vycházel každé dva měsíce v letech 1921-1944. Zabýval se alkoholismem, kouřením, abstinentním hnutím a zdravým životním stylem.

Šimsa (1924) uvádí, že svaz:

- Se soustřeďuje, řídí, vyvolává a podporuje hnutí za ostřízlivěním.
- Zakládá odbory v jednotlivých místech, která připadají svým zemským ústředím.
- Říšské ústředí rozděljuje zemským ústředím eventuální subvence státní, vydává *Vyšší národ*, knihy, letáky, obrazy, přednášky atd. Zasahuje všude tam, kde je potřeba odborům pomoci. Jedná se hlavně o to, aby protialkoholní činnost byla v jednotném duchu abstinentsním, ušlechtilém i vědeckém.
- Řídí petiční činnost, udržuje styky s vládou a dává podněty k zákonodárné činnosti.
- Zastupuje abstinentsní hnutí republiky na mezinárodních sjezdech.

5 Vybraní zakladatelé ústavní léčby u nás

Jak už bylo popsáno výše, prvním, kdo se začal soustavně zajímat propojením psychóz a alkoholu a kdo načal téma léčení alkoholiků odděleně byl MUDr. Jan Šimsa ve svém článku z roku 1895 o asylech pro pijáky a o stavu otázky alkoholní po stránce lékařské a sociální.

„V neřídých případech alkoholik propadá chorobám nervovým neb duševním, ať už je to přímým účinkem alkoholu či jen dalším důsledkem pití. Alkoholikové plní ústavy choromyslných“ (Hortvik, 1907, p. 5).

Sedláček (1907) popisuje patologické zatížení duše vlivem alkoholu a jmenuje alkoholismus jako příčinu slabomyslnosti. Dále zmiňuje výzkum dr. Demmeho z Bernu, který srovnával 10 rodin alkoholiků a 10 rodin střídmych. Zjistil, že v první skupině bylo jen 17,5 % zdravých dětí, kdežto ve skupině druhé jich bylo 81,9 %. Z celé knihy a už i ze samotného názvu *Zachraňte slabomyslné* vyplývá, že je Sedláček přesvědčen o potřebě tento problém řešit.

Kvůli přehlednosti jsem si vybrala tři hlavní zakladatele ústavní léčby a průkopníky v boji proti alkoholismu na počátku 20. století na našem území. Jsou to MUDr. Jan Šimsa (1865-1945), Bedřich Konařík (1878-1944) a prof. Břetislav Foustka (1862-1947). Všechny tyto tři osobnosti spojovalo podobné smýšlení, tedy smýšlení protialkoholní a všichni byli členy Československého abstinentního svazu.

5.1 MUDr. Jan Šimsa

Jan Šimsa se narodil 14. prosince 1865 v jihočeských Vahlovicích u Blatné do rodiny kováře. Osobností tak váženou byl jen vlastní silou. Byl prý velice cílevědomý, houževnatý a byl hlubokého mravního založení. Střední školu vystudoval v Českých Budějovicích a poté šel na lékařskou fakultu do Prahy. Během studií medicíny mu pomáhalo umění. Byl prý výborným portrétistou, malířem a kresličem. Promoval v roce 1891 jako doktor všeobecného lékařství a téhož roku se oženil. Poté pracoval pod profesorem Hlavou v Praze a následně působil do roku 1895 jako sekundární lékař v Dobřanech v ústavu pro choromyslné,

kde se soustavně věnoval otázce alkoholismu a jeho následkům. (Sám uvedl, že při sestavování výroční zprávy mu bylo nápadné množství alkoholních psychóz.) (Hauner, 1924).

I on sám si prý čas od času dal skleničku piva k obědu, ale postupně se zkušenostmi a studiem dopracoval k abstinenci. Jeho postoj k alkoholu byl nadále jasný.

„Alkohol plodí bídu, zhoršuje sociální poměry, ožebračuje lidi, bere jim statky, okrádá děti a rodinu, snižuje zdatnost a výdělečnou schopnost, ničí snahu po lepším životě a zlepšení sociálních poměrů.

Alkohol otravuje a degeneruje vše, čeho se dotkne. Pití ohrožuje bezpečnost, zaviňuje úrazy. Udržuje zvyky pijácké a pověry o síle a prospěchu lihovin, ničí zdatné a nadané lidi, ničí nadějně existence.

Znemožňuje výsledky sociální péče.

Ohrožuje humanitu a účinnou lásku k bližnímu.

Svádí k nekázni a vzdoru, k lehkomyšlným činům.

Šíří hrubý materialismus a požitkářství. “ (Šimsa 1924, p. 64)

Jako psychiatr se začal touto problematikou zabývat. Tehdy se obrátil do Švýcarska na profesora Forela, který mu poskytl zdroje k danému tématu. V r. 1895, jak už bylo zmíněno, napsal Šimsa důkladnou studii o asylech pro pijáky a o stavu otázky alkoholní po stránce lékařské a sociální do Časopisu českých lékařů. Už v té době Šimsa uvažoval o vybudování léčebného ústavu pro pijáky podle vzoru Anglie nebo Německa, jelikož samotné ústavy pro choromyslné nebyly pro pijáky dostatečně přizpůsobeny. Bohužel v tu dobu ještě nebyla pro takový ústav půda v Čechách připravena.

Osud ho zavál r. 1895 do Chorvatska, kde se stal ředitelem ústavu pro choromyslné ve Stenjevcu u Záhřeba. Ten byl prý tak zanedbaný, že ho velice zaměstnávaly administrativní a stavební práce. Nicméně r. 1901 vydal vědecké pojednání *Alkoholismus: krátký přehled časových otázek*, kde opět mimo jiné otevírá téma léčení alkoholiků v tomu přizpůsobených ústavech.

„Nejlepší zdá se ten způsob řešení sporné otázky asylové, že alkoholici léčiví spadají do abstinenčních sanatorií, privátních nebo veřejných léčebných ústavů státem z výtěžku daně lihové podporovaných, kam vstupují dobrovolně nebo nuceně na základě žádosti přátel s vysvědčením lékařským cestou úřadů

administrativních neb policejních. Pro případy neléčivé, zločinné a nenapravitelné má být zřízen státní ústav s charakterem donucovacích pracoven, pro neduživé a choromyslné jsou pak stávající ústavy humanitní (Šimsa, 1901, p.47).

Po svém návratu z Chorvatska téhož roku Šimsa zakládá vlastní sanatorium pro vnitřní a duševní choroby v Praze Krči. Sanatorium se nacházelo na rozsáhlém pozemku o velikosti pěti hektarů a už od r. 1893 se zde rozprostíraly dvě lázeňské budovy, které Šimsa postupně modernizuje a celý areál rozšiřuje o další objekty. Hlavní budova celého ústavu byla dokončena roku 1910 v secesním stylu, nesla název „VITA NOVA“ – („Nový život“) a dala jméno celému sanatoriu. V této budově se nacházely kanceláře, ordinace lékařů, ústřední lázně rozdělené podle pohlaví, společenské místnosti, jídelna a byty pro lékaře i pacienty. Dalších šest solitérních vil se rozkládalo v parkově upravené zahradě a nesly secesní i renesanční prvky. Celý ústav disponoval velkým venkovním hřištěm, plovárnou – letní i zimní, tenisovým kurtem, tělocvičnou a vzduchovými i slunečními lázněmi. Vlastní kuchyně připravovala jídla podle dietetických potřeb pacientů. Kapacita sanatoria činila 80 pacientů. Léčily se zde nemoci žaludeční a střevní, srdeční a cévní, nemoci nervové a duševní, ale také právě poruchy návykové a závislosti. Konkrétně závislost na alkoholu a morfiu. Celé sanatorium fungovalo v duchu abstinentským. „Nový život“ jako přírodoléčebný ústav nabízel možnosti léčby vzduchem, vodou, sluncem, pohybem a správnou výživou. I když přírodě přikládal Šimsa velký léčebný význam, sanatorium se neobešlo bez komplexní lékařské péče s vlastní laboratoří. Mimo pohyb a zdravou výživu dr. Šimsa vyznával fyzioterapii i elektroléčbu. Jako vůbec první lékař v českých zemích aplikoval psychoterapeutické prvky (Popov, 2017).

Bohužel válka a rakouská persekuce zasáhla i sanatorium a ve dvacátých letech 20. století musí MUDr. Šimsa svůj ústav uzavřít. Areál odkoupil stát pro Spolek ochrany matek a dětí. Ústav nesl nový název „Nemocnice a útulek spolku Čs. Ochrany matek a dětí v Krči“. V padesátých letech již mělo zařízení jen funkci útulku a bylo přejmenováno na Kojenecký ústav, který je dodnes součástí Thomayerovi nemocnice (Popov, 2017).

Ani během vedení sanatoria MUDr. Šimsa neopomíná své další činnosti na protialkoholní scéně. Roku 1901 se účastní také mezinárodního protialkoholního sjezdu ve Vídni, kde navazuje styky s předními rakouskými a německými pracovníky – Dr. Holitscherem, prof. Daumem, prof. Weichselbaumem aj. Tentýž rok navazuje styky s profesorem Stanislavem Růžičkou a prof. Kabrhelem. Profesor Kabrhel byl vedoucím Klubu přátel veřejného zdravotnictví, který tehdy vydává své

Desatero článků proti alkoholismu v asi 100.000 výtiscích. Šimsa spolu s Kabrhelem začínají pracovat na zřízení Zemského spolku proti alkoholismu. Pod záštitou zmíněného klubu byla 3.3. 1905 svolána první schůze, kde se přednesly první organizační návrhy Zemského spolku. Tyto návrhy byly přijaty a brzy poté i schváleny a předsedou tohoto spolku se stává prof. Kabrhel. MUDr. Šimsa byl místopředsedou (Šimsa, 1922).

Roku 1911 se Šimsa vydává na cestu napříč Amerikou, kde čerpá spousty podnětů pro své pozdější práce a přednášky. Roku 1912 se účastní protialkoholní výstavy a dále nechybí na protialkoholních sjezdech, pořádá několik přednášek v Čechách i na Moravě o abstinenci, o degeneračních vlivech alkoholu na potomstvo a o hygieně tělesné i duševní (Hauer, 1924).

Po zavření sanatoria v Krči MUDr. Šimsa zřizuje soukromou ordinaci pro nervové a duševní nemoci v Královských Vinohradech v Praze, kde uplatňuje všechny své zkušenosti a rozvíjí psychoterapeutickou činnost (Popov, 2017).

V r. 1923 sepisuje se svými spolupracovníky jako je MUDr. Jaroslav Barth, doc. MUDr. Duchoslav Panýrek, MUDr. Quido Mann aj. knihu *Přírodní léčba a domácí lékař* – bohatě ilustrovanou dvoudílnou praktickou knihu, která učí o tělesné i duševní hygieně, popisuje nemoci, jejich příčiny a také jak jim předcházet. V této publikaci se MUDr. Šimsa věnuje chorobám mozku, duševním chorobám, léčbě sugescí a hypnózou, léčbě magnetismem, psychoanalýzou, léčbě bylinami, homeopatii a v neposlední řadě také alkoholismu.

MUDr. Šimsa se zabýval také ezoterikou a hermetismem. Celý život se zabýval metafyzickými a okultními jevy, avšak vystupoval proti spiritismu. Byl členem České metapsychické společnosti, spolku českých hermetiků Universalia a Psychické společnosti, kde přednášel a kde se r. 1930 stal jejím předsedou. Dále působil v redakci Encyklopedie okultismu, filosofie a mytologie (1932-1940) (Popov, 2017).

V roce 1935 Šimsa vydává knihu *Léčba nervos*, ve které se zabývá vědomím a povědomím, popisuje vztahy pacienta s lékařem (psychoterapeutem), píše o hypnóze, sugesci a psychoanalýze, o józe a víře v Boha.

Šimsa se dožil konce druhé světové války a čtyři dny po svých osmdesátých narozeninách umírá – 18. prosince 1945.

Přehled nejdůležitějších publikací MUDr. Jana Šimsy: *Alkoholismus a léčebné ústavy pro pijáky* (1895), *Alkoholismus: krátký přehled časových otázek* (1901), *Ošetření duševně chorých doma i v ústavech* (1904), *Degenerační vlivy alkoholismu na potomstvo* (1912), *Hygienu denního života: Důležitá pravidla zdravotnická* (1913), *Suggesce. Hypnosa: Čtení myšlenek: Několik časových slov* (1919), *Přírodní léčba a domácí lékař* (1923), *Alkohol. Pro – proti: pít-nepít, střídmost-abstinence, výmluvy pijáků* (1924), *Nepijte lihovin* (1925), *Parapsychologie, záhady duše a mediumismus* (1929), *Léčba nervos: životní moudrosti, psychotherapie, základy úspěchu a energie* (1935)

5.2 Bedřich Konařík

Bedřich Konařík se narodil 13. dubna roku 1878 v Halenkově u Vsetína, kde poté chodil do obecné školy. Gymnázium vystudoval ve Valašském Meziříčí, kde r. 1899 maturoval. Po střední škole odešel studovat po vzoru svého staršího bratra Augustina bohosloveckou fakultu do Olomouce, kde byl dne 5. července 1903 vysvěcen na kněze. Již během svých studií psal Konařík články do katolicky orientovaných časopisů a už od roku 1901 se ve svých textech zabýval otázkou alkoholismu. (Šejvl, 2017) Pro psaní někdy používal svůj pseudonym „Jan Bečvan“ (Janíček, 2014).

Se svým bratrem založil v Prostějově spolek, který nesl název „Křížový spolek pro zřízení a udržování léčebny pro alkoholiky na Moravě“. Předsedou spolku se stal Dr. František Vavrouch a spolek přijímal jak abstinenty, tak střídme (Janíček, 2014).

Po pár neúspěšných pokusech nakonec Konařík opět se svým bratrem a dalšími spolupracovníky založil v Parmovicích ve Velkých Kunčicích roku 1909 první protialkoholní léčebnu na území celého Rakousko-Uherska. (Šejvl, 2017) Tou dobou také vydává článek ve *Věštínku Jednoty duchovních* „Kněz v boji proti alkoholismu“ (Janíček, 2014).

Dne 26. srpna 1910 Konařík posílá okresnímu hejtmanství v Místku přípis, ve kterém zasílá ke schválení:

- domácí řád léčebny pro alkoholiky

- způsob léčení a popis léčebny
- formulář lékařského vysvědčení
- rozpočet na zřízení léčebny v menším rozsahu pomocí adaptace
- plán staré budovy před adaptací
- budovu pro adaptaci
- seznam literárních prací o léčení alkoholismu (Šejvl, Miovský 2017).

Léčebna se nacházela na statku s výměrou 40 hektarů a do provozu byla uvedena r. 1911. Ředitelem byl jmenován Bedřich Konařík a funkci vrchního lékaře konal MUDr. Formánek. Ústav byl určen výhradně pro mužské pacienty, kteří zde pobýli šest až dvanáct měsíců. Léčba se konala především prací a pohybem na čerstvém vzduchu a vzájemnou podporou (Janíček, 2014). Pacienti si platili léčbu podle svého společenského postavení, některým dokonce přispívala na léčbu pojišťovna (Anderle, 2016). Více o Velkých Kunčicích v kapitole 6.

Za ukončení působení léčebny v Parmovicích mohla 1. světová válka. Po uzavření ústavu Konařík odchází do Šenova, kde se z funkce řídící navrácí k duchovní práci. Kolem roku 1919 se opět vrací pracovně do Kunčic a dokončuje autobiografický román *Hospic u zlaté hvězdy* popisující zkušenosti získané z léčebny (Šejvl, 2017).

V roce 1921 ve svém článku *Domoviny* píše o potřebě reformy hostinství a o možnosti zřízení domovin. Popisuje, jak dříve byly hostince určitým útočištěm pro lidi bez domova nebo na cestách, aby měli možnost se někde najíst a složit hlavu. Až později se hostince staly „pařeništěm mnohého zlého“. Nicméně domovina by nahradila hostinec ve smyslu útulku mládeži a lidem bez domova. Otevírá tak otázku bezdomovectví a sociálně slabých skupin.

V lednu 1922 Konařík opouští farnost ve Velkých Kunčicích, vystupuje z řádu a odchází do „civilu“. Dne 29. listopadu 1923 se oženil s Emou Hellmanovou, která mu 14. ledna 1925 porodila syna Radima (Šejvl, 2017).

Po delších přípravách počátkem roku 1923 Československý abstinentský svaz kupuje prostory zámku Tuchlov u Teplic pro zřízení nového protialkoholního zařízení (Konařík, 1923), kde měl Konařík na starost výchovnou a hospodářskou stránku. Až později (v roce 1928) byl jmenován ředitelem (Jurková, 2017). O Tuchlově také více ve vlastní kapitole.

V roce 1928 vydává sbírku *Ex libris*, kterou věnuje členům Spolku českých bibliofilů. Ve třicátých letech byl členem Družiny literární a umělecké v Olomouci.

Až do roku 1938 pobýval v Tuchlově a po jeho uzavření se přesouvá do Prahy.

Bedřich Konařík zemřel 22. února 1944 v Praze na mrtvici, když právě pracoval na svém posledním díle *Kněz v české práci buditelské a výchovné*. I když už předtím si ve svých dopisech stěžoval na zdravotní potíže. Psal, že je se smrtí smířen. Pohřeb se konal 29. února a jeho popel je uložen na Olšanských hřbitovech v Praze (Šejvl, 2017).

Dr. Jan Hořejší a Dr. V. Havlík tenkrát napsali za český abstinentský svaz soustrastný dopis jeho ženě: „Jeho pilné, obětavé a upřímné práce bude naše hnutí vždycky vděčně vzpomínati. A v řadě těch, kdož věnují své síly nejtěžší práci sociální, záchraně chorých alkoholismem, bude jeho jméno vždycky na místě prvním, průkopnickým. Útěchou ve Vaší ztrátě Vám budiž vědomí, že zesnulý prožil krásný a požehnaný život, mnoho světu dal a ještě mnoho svým cenným dílem dá, takže jistě mnohou odměnu vezme v rozkvětu své vzácné rodiny i trvalé památce svého působení.“

Během svého života byl velmi publikačně činný. Napsal *Léčení alkoholem u nás a v cizině* (rok?), román *Hospic u zlaté hvězdy* (1922), *Sestry smrti* (1937), *Bibliografický přehled české protialkoholní literatury* (1940) a je autorem několika článků v odborných časopisech – v letech 1911 až 1914 vydával měsíčník Křížového spolku *Ochrana lidu*. S Milošem Kašlíkem spolupracoval na tvorbě Valašského slovníku. (Šejvl, 2017)

Svým přístupem k léčbě alkoholismu patří Bedřich Konařík bezesporu mezi nejvýznamnější iniciátory ústavní léčby v boji proti alkoholu u nás.

5.3 Prof. Břetislav Foustka

Břetislav Foustka se narodil dne 5. února 1862 v Trpíně u Poličky na rozmezí Čech a Moravu do rodiny rychtáře. „Co to bývalo radosti na rychtě! Dobrý strýc, milá, přívětivá teta a tři hoši, s kterými jsme po veliké zahradě dováděli, na stromy lezli, ovoce trhali“ (Burešová, 1932, p.10). Břetislav byl ze tří synů nejstarší.

V roce 1881 Foustkovi rychtu prodali a odstěhovali se do Prahy kvůli studiím svých synů (Burešová, 1932).

Foustka začal roku 1882 studovat filosofii na pražské univerzitě. Groh (1932) na něj vzpomíná jako na „studenta vysoké a krásné postavy, vyznačující se zvláštní elegancí v šatě a jemným, aristokratickým chováním.“ Byl znalý v jazyce anglickém i francouzském, což v té době bylo spíše výjimečné a za své studijní výsledky dostával zlaté stipendium – 300 zlatých (Groh, 1932).

Nicméně i přes svoji píli ve studiu se nakonec nepohodl se svým profesorem Kvíčalou a díky tomu mu byly odepřeny aprobace v řádném termínu. To však Foustkovi nijak neuškodilo, ihned dostal místo na gymnáziu v Třeboni. V létě r. 1888 pak aproboval úplně (Groh, 1932).

Foustka vynikal jako propagátor společenského života. Působil jako tajemník a později jako jednatel Společenského klubu Slavia, který byl vytvořen r. 1903 z bývalého studentského Literárního a řečnického spolku Slavia. Byl to klub pokrokové inteligence, který si dal za úkol „Pomáhati ku povznesení našeho společenského života i získati vhodné forum, na němž by se české pokroková společnost pražská mohla nejen scházeti a společensky vyžiti, nýbrž i reprezentovat při náhodných návštěvách významných cizinců“. Foustka byl se svojí chotí jeho častým návštěvníkem, znal všechny jeho členy a všichni členové znali jeho. Proto po resignaci dr. Josefa Grubera byl Foustka zvolen předsedou tohoto klubu. Za jeho předsednictví byl klub Slavia společensky i reprezentativně velice vysoko. Finančně klubu vypomáhal i Foustkovo bratr MUDr. Otakar Foustka. Ve Slavii se stýkali nejvýznamnější osobnosti té doby – T. G. Masaryk, který zde často přednášel a debatoval, Eduard Beneš, Viktor Dyk, recitovaly zde paní Hana Kvapilová, Marie Hubnerová, Růžena Svobodová aj. Foustka jako abstinent a nekuřák jen nerad trpěl členy klubu oblíbenou kuřárnu a alkohol směl do Slavie jen na Silvestra. Na Nový rok ho ihned zase vystřídal čaj s citronem (Navrátil, 1932).

Roku 1904 píše svoji habilitační práci *Slabí v lidské společnosti*, ve které řeší mimo jiné i problematiku alkoholu a stává se docentem filosofické fakulty Univerzity Karlovy.

„Alkohol je pravým degeneračním činitelem. Alkoholism poškozujje nejen jednotlivce, nýbrž i společnost, je plemenným jedem, jenž je s to, aby zhoršil anthropologickou hodnotu širých kruhů národa“ (Foustka, 1904, p. 89).

Roku 1905 byl založen Zemský spolek proti alkoholismu, a protože Foustka byl na protialkoholní scéně velice aktivní a svým studentům přednášel o

alkoholismu a jeho úskalích, byl hned druhým rokem trvání spolku přizván do výboru a stal se místopředsedou. V novém Československém svazu abstinentským, když prof. Kabrhel kvůli nemoci opustil předsednické místo, tak na tuto pozici nastupuje právě Břetislav Foustka (Šimsa, 1922).

Roku 1908 se Foustka účastní sjezdu pokrokové strany v Praze, kde přednáší o rovnoprávnosti žen: „Jsem přesvědčen, že ta strana má budoucnost, v níž svobodná, uvědomělá, rovnoprávná žena-člověk bude spolupracovati.“ V roce 1914 opět přednáší o ženské otázce, tentokrát v Brně (Burešová, 1932).

Na problém pití alkoholu u dětí a mladistvých poukazuje Foustka ve své publikaci *Péče o dítě: sociální postavení dospívající mládeže a její ochrana* (1915).

„Nejen že děti leckdy odnášejí nevinně následky nemírného pití rodičů a odpykávají za zlozvyk předků škodami tělesnými a mravními, ale nerozumní nebo neuvědomělí rodiče připouštějí, aby děti také pily, ba sami je doma v rodině zaučují do života alkoholního nebo je vodí s sebou do hospod – snad z obavy, že by se tomu později nenaučily“ (Foustka, 1915, p. 11).

Roku 1919 se stává vůbec prvním profesorem sociologie Univerzity Karlovy, kde zakládá sociologický seminář. Ulrich (1932) vzpomíná na Foustku jako na skutečného otce svých studentů, pro které horlivě sháněl knihy do seminární knihovny.

Šimsa roku 1922 píše o Foustkovi: „Zásady učení Foustkova musí každý řečník protialkoholní dokonale znát, chce-li vůbec býti pokrokovým. Bezpříkladná je jeho píle, důkladnost a svědomitost i obětavost ve všem, co se týče propagace abstinence, ve které vidí záruku a podmínku zdárného a zdravého vývoje národa. Ta velká idea, pro kterou pracuje, dodává mu síly, - aby vedl národ k vyšším cílům.“

V článku *Alkoholism a organism* (1923) Foustka popisuje jedovatost alkoholu i v malých dávkách.

Jako předseda Československého abstinentského svazu Foustka r. 1923 spolu s Konaříkem zakládá protialkoholní léčebnu v Tuchlově (Šejvl, Miovský 2017).

Dne 23. září 1928 byl prof. Dr. Břetislav Foustka zvolen děkanem filosofické fakulty UK (Říha, 1932).

V roce 1930 byl profesor Foustka vybrán, aby 6. března 1930 v aule filosofické fakulty přednesl za univerzitu slavnostní přednášku na počest

osmdesátých narozenin svého největšího učitele – prezidenta T. G. Masaryka. V roce 1932 odešel na trvalý odpočinek.

Zemřel 22. února 1947 v Poděbradech.

Prof. Dr. Břetislav Foustka byl tedy významným českým filosofem a sociologem, který se zabýval mravní otázkou společnosti, problematikou spojenou s alkoholem a emancipací žen.

„Národ se stane vyšším národem, až všechny jeho vrstvy budou stát vysoko. Vysoko sociálně, kulturně, mravně a fyzicky. To však není možno bez úplného ostřízlivění.“ – Břetislav Foustka

Přehled Foustkovy nejvýznamnější publikační činnosti: *Slabí v lidské společnosti* (1904), *Abstinence jako kulturní problém* (1909), *Ochrana dětství a mládež* (1912), *Péče o dítě: sociální postavení dospívající mládeže a její ochrana* (1915), *Alkoholismus a ideály národa* (1922), *Alkoholismus a tělesná výkonnost národa* (1922), *O významu sociologie pro moderního člověka* (1929), *Kritikové a popravčí* (1940)

6 Vzniklé protialkoholní léčebny

V roce 1908 vydává Konařík první publikaci zaměřenou na alkohol: *Léčebna pro alkoholiky* a otevírá tak otázku „Kam s alkoholiky?“

„Nutno však jest se vystříhati, aby tyto léčebny měly na sobě ráz něčeho zneuct'ujícího a zahanbujícího. Léčebna nebo lépe asyl pro pijáky nemá a nesmí být ničím jiným než nemocnicí pro nemocné alkoholismem a domovem pro ony nešťastné bližní, kteří uchvácení proudem pijáctví ztratili kompas životní a pomoci i lásky naší potřebují. Nemělo by býti, aby se lékaři hnutí abstinentního posmívali, aby jeho význam byl podceňován. Je mi nepochopitelné, jak může řádný lékař popírat zvláštní význam hnutí abstinentního v léčení pijáků“ (Bosshardt in Konařík, nd, p.2).

Stejnou myšlenku zastával i prof. Břetislav Foustka, který měl zásadu člověka nikdy nepokořovat (Říha, 1932).

6.1 Velké Kunčice

6.1.1 Počátky léčebny

První kroky k založení léčebny ve Velkých Kunčicích podniká Bedřich Konařík za pomoci svého staršího bratra už od roku 1908 (Jurková, 2017).

Na parmovickém statku, kde byla léčebna zřízena, choval původně městský stavitel Alfréd Parma koně a postavil zde i hostinec „U zlaté hvězdy“ (odtud nejspíš název Konaříkova pozdějšího románu *Hospic u zlaté hvězdy*). Parma se později účastnil architektonického řešení léčebny (Šejvl, Miovský 2017). Přestavba léčebny započala 11. května 1911 (Jurková, 2017).

Původně byla léčebna zamýšlena pro 10-15 pacientů s tím, že do budoucna by se rozrostla o další, zcela nový pavilon s kapacitou 35 lůžek (Šejvl, Miovský 2017).

Dne 27. prosince 1911 je zahájena činnost léčebny. Vedoucím lékařem byl jmenován MUDr. František Formánek a správcem byl stanoven Bedřich Konařík (Šejvl, Miovský 2017).

6.1.2 Provoz léčebny

Provoz léčebny byl od jejího počátku rozdělen na dvě oddělení. Hospodářská část se věnovala správě a provozu – za tu odpovídal Konařík. Léčebnou část měl na starosti vrchní lékař – Formánek.

Ústav byl určen pouze mužům. Délka léčebného pobytu se pohybovala v rozmezí 6-12 měsíců. Zaměření bylo nejen na trvalou abstinenci, součástí odvykacího procesu byla i pracovní terapie. Ústavu náležela košíkářská a malířská dílna, v létě pacienti pracovali na polích a v lese. Důraz byl kladen i na budování vztahů. Šlo o resocializaci pacientů, aby byli schopni se o sebe nebo popř. i o rodinu postarat až se vrátí domů. Pro věřící pacienty zde byla možnost navštěvovat mše v kapli, která byla součástí areálu. Pořádali se společenské večery, čtenářské večery a výlety do hor (Šejvl, Miovský 2017).

K uzavření léčebny došlo vlivem politických změn v rámci 1. světové války, a to nejspíš roku 1915 (Jurková, 2017).

6.2 Tuchlov

6.2.1 Začátky léčebny

Léčebna v Tuchlově ležela mezi Duchcovem a Teplicemi-Šanavou v krásné krajině lemované horami (Jurková, 2017). Byla založena roku 1923. Hlavními spoluzakladateli byli Břetislav Foustka a Bedřich Konařík. První pacient nastoupil na léčbu dne 1. listopadu 1923. Pan B. Konařík byl jmenován správcem léčebny a zaujímal i vychovatelskou činnost, ošetřujícím lékařem byl jmenován MUDr. Jan Šimsa (Šejvl, Miovský 2018).

6.2.2 Prostory zámku Tuchlov

Zámek byl obklopen parkem a zahradou. První patro budovy zaujímaly šatny a umývárny. V přízemí se nacházely dvě jídelny, společenská místnost s pianem, síň s kulečnickým stolem, studovna a kancelář. Dále k budově náležely dvě přístavby. V levé byly dílny, byt správce a byty ženského personálu a v pravé byla nemocnice a jednolůžkové pokoje. Pensionát disponoval i pokoji většími, a to 3-6lůžkovými (Jurková, 2017)

Kapacita léčebny byla pro 50 pacientů, avšak dlouho od jejího vzniku trvalo, než byla plně využita (až ve 30. letech, do té doby se léčebna potýkala s finančními potížemi) (Šejvl, Miovský 2018).

„Kdežto v Německu ústavy pro odvykání alkoholu (přes 60!) jsou přeplněny a zakládají se stále nové, jest náš jediný speciální ústav Tuchlov pro celou republiku stále neobsazen. Upozorňujeme na něj znovu!“ (Foustka, 1930, p.72)

6.2.3 Průběh léčby

Léčebna byla jak v duchu léčebném, tak hlavně výchovném. Její účely byly určeny výhradně mužům ve věku 20-55 let, v jakékoliv fázi alkoholismu. Přijímání byli i pacienti, kteří o léčbu zájem neměli, ale byli k tomu donuceni rodinou nebo okolím (Jurková, 2017).

Konařík ve svém článku z r. 1924 *Proč se nevyléčil* - popisuje, že příbuzní leckdy zapříčiní nezdar v léčbě. Už kvůli tomu, že mají snahu své blízké z léčení dostat domů dříve nebo také popisuje, jak velký vliv má na jedince zázemí, do kterého se pacient vrací. „Zvykněte si od počátku na přísný výběr chovanců. Žádné lidi se zločineckými pudy, s duševními chorobami, žádné epileptiky, paralytiky a lidi neplnomyslné“ (Konařík, 1924, p. 151).

Před přijetím do ústavu museli pacienti projít důkladnou vstupní prohlídkou, která zkoumala jak tělesné, tak duševní zdraví uchazeče. Nebyli přijímáni pacienti s duševními onemocněními (Šejvl, Miovský 2018).

„Psychiatrické vyšetření jest potřebné pro zjištění psychopatů a pro diagnosu jednotlivých úkazů nemoci, chronického alkoholismu s jeho patologickým opojením, stavů zatemnění duševního, alkoholické epilepsie, deliria, halucinací, Korsakovy psychosy, cirkulárních duševních poruch měnitelné povahy“ (Konařík, 1936, p.16).

Ústav fungoval na principu „zavřených dveří“, což znamenalo, že okolí léčebny bylo uzamčeno a pacienti mohli na vycházky pouze se správcem nebo jeho zástupcem.

Důležitými body léčby bylo dodržování domácího řádu a zaměstnání, tělocvik a vodoléčba, dodržovala se dietologická doporučení lékařů a farmakoterapie se používala jen ve velmi malé míře (Jurková, 2017).

Domácí řád obsahoval celkem 10 bodů:

1. Denní pořádek se měnil dle ročního období, vstávání, noční odpočinek, jídlo a práce byla vždy oznámena domluveným znamením
2. Ložnice musely být zamčeny celý den, klíče od nich pacienti odevzdávali ráno v kanceláři. Kouřit se nesmělo v místnostech, kde bylo označení „zákaz kouření“
3. Pacienti nesměli mít u sebe žádný finanční obnos, přinesení peníze odevzdávali správci do úschovy
4. Cigarety, mýdlo, poštovní známky, psací potřeby, cukr apod. byly vydávány pouze v určenou hodinu na stvrzenky, které se zúčtovávaly koncem měsíce
5. Návštěvy příbuzných a známých byly omezené a povolovaly se pouze v nejvyšší nutnosti. Návštěva zde nemohla přespat a nesměla se doprovázet.
6. U jídla se nesmělo mluvit
7. Mimo vycházek se pacient nesměl vzdálit od ústavu
8. Pacient se musel účastnit aktivit
9. Nesmělo se vyvolávat spory osobní, národnostní, náboženské ani sociální
10. Abstinence

(Jurková, 2017, p.18)

Konařík (1925) píše v V. ročníku *Vyššího národa* o Tuchlově. Vysvětluje průběh léčení, pro koho je zařízení určeno a jak je důležitá odhodlanost, vytrvalost a píle: „Ústav je ovšem jen doplněk humanitních zařízení v naší republice, pro celkový boj proti alkoholismu má jen menší význam, to plně připouštím, ale nedáme si vzítí přesvědčení, že může poskytnouti záchranu nejednomu nadanému člověku a celé jeho rodině. Kdyby tento systém ústavů zachraňovacích byl zhora bezcenný, dávno by od něho upustily všechny státy. Pro celé masy alkoholiků nemá ovšem významu, pouze pro ojedinělé případy, kdy stížený alkoholismem sám touží v jasných chvílích po odpomoci a záchraně. Tím je vyslovena též zásada, komu je ústav určen. Kdo neuznává své choroby, komu je vše lhostejno, zdraví, povolání, rodina, čest – tomu nepomůže sto ústavů. Také lidem bez vytrvalé vůle ústav nepomůže. Zdar léčby vyžaduje 5-6 měsíců nerušeného pobytu v ústavě. Stalo se, že přišli k nám lidé, dobré snahy a vůle, ale po 3-4 týdnech, kdy tělo se zrestaurovalo a duch osvěžil, mysleli, že už je vyhráno, a nedali se přemluvíti k dalšímu pobytu. Všecky reversy nemají ceny – vždy se najde nějaká příčina (nemoc, obchod), ať skutečná nebo fingovaná. Podle toho to vše dopadlo. Teprve v třetím měsíci nastává jistá reakce, a tu je největší nebezpečí recidivy. Prožije-li se reakce v ústavu, je dobře, na svobodě končí to osudně. Takových případů jsme měli bohužel několik a bude nutno každý rok s několika počítati. Úspěch léčby je zaručen, dodrží-li pacient

určenou dobu léčební, má-li spořádané poměry rodinné a je-li duševně normální (p.29).

Po uplynutí šesti let fungování sanatoria v Tuchlově vydalo jeho ředitelství r. 1930 závěrečnou zprávu, ze které je možno vyčíst:

- Během let 1923-1929 bylo přijato 165 pacientů
- Podle národnosti to bylo 129 Čechoslováků, 32 Němců, 2 Rusíni, 1 Rus
- Podle působiště 103 z Čech (z toho 43 pražských), z Moravy 35, ze Slovenska 9, ze Slezska 11, z Podkarpatské Rusi 5 a z Rumunska, Německa a Rakouska po jednom
- Podle povolání 50 úředníků, 12 dělníků, 9 rolníků, 13 učitelů, 21 obchodníků, 22 živnostníků, 8 inženýrů atd.
- Většinou si pacienti hradili náklady spojené s léčbou sami (úplně nebo částečně přispěly na úhradu: Ministerstvo zdravotnictví, Léčebný fond, Všeobecný pensijní ústav, Nemocenská pojišťovna soukromých úředníků, Bratrská pokladna, Okresní nemocenská, Červený kříž.
- Všichni pacienti nevydrželi předepsanou léčbu
- Úspěšnost léčby (pokud se neprojeví nějaká duševní úchylka, pacient dodrží předepsaných 6 měsíců a má spořádané rodinné poměry) je odhadována na 70%

Po řádném absolvování léčby se považovalo za důležité, aby pacient vstoupil do jakékoli abstinentské organizace. Tedy odchodem z léčebny nebyl nápravný proces považován za ukončený (Šejvl, Miovský 2018).

Co se nápravného a převýchovného principu léčby týče, vzpomíná Konařík (1934) na Dr. Legrainu: „Při léčbě pijáků dlužno dbáti dvou momentů, zbavení otravy a převýchovy. Tento druhý úkol rozděluje se na čtyři momenty: vzbuditi svědomí, rozmnožiti poznání, vychovati cit a ozbrojiti vůli“ (p.10-11).

6.2.4 Konec Tuchlova

Léčebna v Tuchlově zaniká r. 1938, kdy se na základě Mnichovské dohody stává součástí Německé Říše. Okupace trvala až do 9. května 1945. Fungování ústavu už nebylo po druhé světové válce obnoveno (Šejvl, Miovský 2018).

7 Závěr

Kvalitativní analýza historických dokumentů a současných odborných publikací potvrdila, že MUDr. Jan Šimsa, Bedřich Konařík a prof. Břetislav Foustka byli jedni z nejvýznamnějších a nejaktivnějších osobností protialkoholní scény na našem území na počátku 20. století.

Jejich inovativní myšlenky se zasloužily o zrození nového konceptu léčby alkoholismu u nás – institucionalizované ústavní léčby.

S ohledem na zjištěné skutečnosti lze tyto tři osobnosti považovat za průkopníky v boji proti alkoholismu a za zakladatele ústavní léčby u nás.

8 Seznam zdrojů:

Anderle, P. (2016). *Protialkoholní léčba na účet pojišťovny*. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/historie-nase-svetove-prvenstvi-d4t-/p_spolecnost.aspx?c=A160223_112817_p_spolecnost_wag

Barth, J. (1915). *Působení alkoholu na tělo lidské*. Praha: Nová kultura

Beneš, E. (1947). *Problém alkoholové výroby a abstinence*. Praha: Československý abstinentský svaz

Bible (2008). Praha: Česká biblická společnost

Bosshardt, J. *Přednáška na VIII. mezinárodním sjezdu proti alkoholu ve Vídni v roce 1901*. In Konařík, J. *Asyly pro pijáky*. Prostějov: Václav Horák.

Břetislav Foustka. Dostupné z: <https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/fousb.html>

Burešová In: Trojan. J. et al. (1932) *Hrst osobních vzpomínek a příspěvků k jeho sedmdesátinám*. Praha: Miloš Procházka

Čuřín, J. (2008). *Československý abstinentský svaz v letech 1908-1915. Diplomová práce*, Praha

Foustka, B. (1904). *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. Praha: J. Laichter

Foustka, B. (1915). *Péče o dítě: sociální postavení evropské mládeže a její ochrana*. Praha: J. R. Vilímek (Unie)

Foustka, B. (1926). *Alkoholism a ideály národa*. Praha: Československý abstinentský svaz (Československý kompas)

Foustka, B. (1930). Abstinentský pensionát – sanatorium v Tuchlově. *Vyšší národ* 10, p.72

Glaser, F. B. (2001). *Alcoholism: Origin of the Term*. In J. H. Jaffe. *Encyclopedia of Drug and Alcohol*. USA: Simon & Schuster Macmillan

Groh In: Trojan. J. et al. (1932) *Hrst osobních vzpomínek a příspěvků k jeho sedmdesátinám*. Praha: Miloš Procházka

- Hauner, E. (1924). *Dr. Šimsa – život a dílo*. In: Šimsa, J. *Alkohol. Pro – proti*, pp. 179–180
- Havlík V., Hořejší J., (1944). In memoriam. *Vyšší národ* 2, p. 40-41
- Holcnerová, P. (2011). *Výukový text: Alkohol – historie*. Dostupné z: <http://www.adiktologie.cz/cz/articles/download/.../alkohol-uvod-historie-pdf>.
- Hortvík, F. (1907). *O alkoholismu*. Plzeň: A. Batěk
- Janiček, J. (2014). *Československý abstinentní svaz v kontextu českého a slovenského abstinentního hnutí 1. poloviny 20. století. (Diplomová práce)*. Brno
- Jurková, M. (2017). *Analýza historických dokumentů Abstinentního penzionátu zámek Tuchlov*. Praha
- Komenský, J. A. (1937). *Komenského slovník naučný. I. Díl*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství Komenského slovníku naučného
- Konařík, B. (1921). Domoviny. *Vyšší národ* 1 (9-10), p. 138-139
- Konařík, B. (1923). Náš ústav pro záchranu alkoholiků. *Vyšší národ* 3 (2-3) p. 18,
- Konařík, B. (1924). Proč se nevytěčil? *Vyšší národ* 4 (9-10), p. 150-151
- Konařík, B. (1925). O Tuchlově. *Vyšší národ* 5 (4), p. 28-30
- Konařík, B. (1934). Hypnosa a psychoanalýza jako pomůcka při léčbě pijáků. *Vyšší národ* 14, p. 10-11
- Konařík, B. (1936). Jak odvykáme pití lihovin. *Zdraví lidu* 17 (5), p. 65-68
- Masaryk, T. G. (1912). *O ethice a alkoholismu*. Brno: Studenstká knihovna
- Mioviský M., Šejvl J. (2017). *Nejstarší specializované lůžkové zařízení pro léčbu závislosti na alkoholu na historickém území Čech a Moravy: případová studie protialkoholní léčebny ve Velkých Kunčicích*. Praha
- Mioviský M., Šejvl J. (2018). *První lůžkové zařízení pro léčbu závislosti na alkoholu v Československé republice: případová studie léčebny v Tuchlově (1923-1938)*. Praha

- Navrátil In: Trojan. J. et al. (1932). *Hrst osobních vzpomínek a příspěvků k jeho sedmdesátinám*. Praha: Miloš Procházka
- Otto, J. (1888). *Ottův slovník naučný – Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. I. díl*. Praha: Otto
- Popov, P. (2005). *Z historie léčby alkoholismu v českých zemích*. *Adiktologie* 2, p. 234-241
- Popov, P. (2017). *MUDr. Jan Šimsa – průkopník léčby závislosti a psychoterapie v Čechách*. *Adiktologie*, 17(2), 168–172
- Rádl, E; Tobolka, Z. V. (1925). *Masarykův slovník naučný. I. Díl*. Praha: Československý Kompas
- Sedláček, K. (1907). *Zachraňte slabomyslné*. Prostějov: Učitelská jednota okresu Prostějovského
- Skála, J. (1957). *Alkoholismus: terminologie, diagnostika, léčba a prevence*. Praha: SZdN
- Šejvl, J. (2017). *Fluctuat, non mergitur: Bedřich Konařík*. *Adiktologie*, 17(2), 173–176.
- Šimsa, J. (1901). *Alkoholismus: krátký přehled časových otázek: Alkoholismus a škola*. Praha: Unie
- Šimsa, J. (1904). *Ošetření duševně chorých doma i v ústavech*. Praha: J. Otto (Unie)
- Šimsa, J. (1922). *Vzpomínky na počátky organisovaného boje protialkoholního v Čechách*. *Vyšší národ* 2 (1-5) p. 19-20
- Šimsa, J. (1922). *Základy životní moudrosti. Výchova charakteru pěstěním silné vůle a mravní síly: praktické návody k cvikům dle různých systémů*. Praha: Sfinx
- Šimsa, J. (1924). *Alkohol pro-proti: pít-nepít, střídmost, abstinence, výmluvy pijáků*. Praha: J. Šimsa pomocí Čsl. Abstinentského svazu

